

Dyslexieprotocol Voortgezet Onderwijs Udens College schoolbreed

Het dyslexiebeleidsplan:

DOELEN:

- dyslectische leerlingen kunnen een opleiding volgen waartoe ze op basis van hun cognitieve capaciteiten in staat zijn;
- dyslectische leerlingen kunnen omgaan met hun dyslexie;
- dyslectische leerlingen vergroten hun functionele lees-en schrijfvaardigheid zo nodig met hulpmiddelen.

VISIE:

- de leerling staat centraal;
- geïntegreerde aanpak (afstemming docenten, zorgspecialisten, directie, leerling, ouders en school);
- ondersteuning indien nodig gedurende schoolloopbaan;
- ondersteuning is tijdelijk, preventief, maatwerk en wordt in een zo licht mogelijke vorm aangeboden.

DOELGROEP:

De dyslectische leerling: dit is de leerling die in het bezit is van een officiële dyslexieverklaring met een volledig onderzoeksverslag afgegeven door een bevoegd persoon. Hieronder wordt verstaan een GZ-psycholoog, orthopedagoog generalist of K&J psycholoog.

ALGEMEEN:

- Scholen en schoolbesturen hebben een zorgplicht: alle leerlingen die worden aangemeld of staan ingeschreven en die extra ondersteuning nodig hebben, moet een passend onderwijsaanbod worden geboden. Dat betekent onder meer dat de school leerlingen adequaat moet compenseren voor de gevolgen van hun dyslexie, bijvoorbeeld door het gebruik van hulpmiddelen toe te staan.
- Wet gelijke behandeling op grond van handicap of ziekte: scholen zijn verplicht tot doeltreffende aanpassing als (de ouders van) een leerling met een beperking hierom (vragen) vraagt. Wel moet het gaan om een redelijke aanpassing die niet te belastend is (artikel 2).

Wat is dyslexie?

In Nederland worden twee definities van dyslexie gehanteerd:

1. Definitie van Stichting Dyslexie Nederland (SDN): Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.
2. Definitie uit het Protocol Dyslexie Diagnostiek & Behandeling (in verband met vergoedingsregeling dyslexie voor het basisonderwijs): Dyslexie is een specifieke lees- en spellingstoornis met een neurobiologische basis, die wordt veroorzaakt door cognitieve verwerkingsstoornissen op het raakvlak van fonologische en orthografische taalverwerking. Deze specifieke taalverwerkingsproblemen wijken proportioneel af van het overige cognitieve, en met name taalverwerkingsprofiel en leiden tot een ernstig probleem met het lezen en spellen van woorden ondanks regelmatig onderwijs. Dit specifieke lees- en spellingprobleem beperkt in ernstige mate een normale educatieve ontwikkeling, die op grond van de overige cognitieve vaardigheden geïndiceerd zou zijn.

Wanneer het intelligentie quotiënt lager is dan 70, wordt de diagnose dyslexie over het algemeen niet gesteld.

Dyslexie kan samengaan met andere stoornissen: leerstoornissen (bijvoorbeeld dyscalculie), motorische stoornissen (bijvoorbeeld dyspraxie), specifieke spraak- /taalstoornissen, zintuigelijke stoornissen (bijvoorbeeld visuele of auditieve handicaps) en gedragsstoornissen (bijvoorbeeld ADHD). Dit heet co-morbiditeit.

Gevolgen van dyslexie:

- Voor het sociaal-emotioneel functioneren: bijvoorbeeld door het ontwikkelen van ernstige twijfel aan zichzelf, een aangetast zelfbeeld, onvoldoende intrinsieke motivatie, faalangst, moeite met aansluiting op medeleerlingen, schroom voor vervolgopleiding en vermijden van taken op sociaal gebied.
- Voor het leren: bijvoorbeeld technisch lezen (traag en niet accuraat), weinig aandacht voor tekstbegrip, begrijpend lezen (lange teksten leveren problemen op), spellen (veel spelfouten, weinig inzicht in woordopbouw), rekenproblemen (problemen met automatisering en werkgeheugen leiden tot moeilijkheden met onthouden van rekenfeiten), leren algemeen (bijvoorbeeld woordvindingproblemen, beperkte woordenschat), spreken/luisteren, moderne vreemde talen en taak-en werkhouding.
- Voor de schoolloopbaan: verkeerde keuzes voortgezet onderwijs: te laag instromen.

SIGNALERING, ONDERZOEK EN DOORVERWIJZING:

Signalering in het voortgezet onderwijs:

- **Informatie uit het basisonderwijs:** via het onderwijskundig rapport, de tafeltjesmiddag en het aanmeldingsformulier komen vermoedens van mogelijke dyslexie naar voren.
- **Observaties van docenten:** wanneer een docent het vermoeden heeft van lees- en/of spellingproblemen bespreekt hij dit met vakdocenten en de mentor bij tussentijdse gesprekken en tijdens leerlingbesprekingen. Met ouders wordt overleg gepleegd.
- **De mentor** meldt de leerling aan voor een vooronderzoek dyslexie naar aanleiding van info uit het basisonderwijs en observaties van docenten wanneer de ouders daar toestemming voor geven. De aanmelding vindt plaats via Magister. De zorgcoördinator wordt op de hoogte gesteld.
- **Vooronderzoek dyslexie:**
  - Het vooronderzoek dyslexie vindt plaats in groepjes van maximaal zes leerlingen en wordt afgenomen door de remedial teacher of een orthopedagoog.
  - Wanneer blijkt dat er *geen sprake is van mogelijke dyslexie* worden de ouders daarvan telefonisch op de hoogte gebracht en krijgen ze het verslag schriftelijk thuisgestuurd. De mentor wordt via de e-mail geïnformeerd dat het verslag in Magister staat, met het verzoek om de handelingsadviezen met de desbetreffende vakdocenten kort te sluiten.
  - Wanneer een leerling *op de grens zit van mogelijke dyslexie* worden enkele aanvullende toetsen afgenomen (Dyslexie Screening Test) om een duidelijker beeld daarvan te krijgen. Ouders worden wederom geïnformeerd.
  - *De ouders van leerlingen met een vermoeden van dyslexie* op grond van het vooronderzoek worden telefonisch benaderd. Ze worden geïnformeerd over de eventueel te nemen stappen. Het verslag en de gemaakte toetsen worden naar ze opgestuurd. De ouders nemen zelf de vervolgstappen ten aanzien van het volgen van een 'externe hardnekkigheidstraining' van een half jaar om de hardnekkigheid van de lees- en/of spellingproblemen aan te tonen of om een particulier dyslexieonderzoek aan te vragen.
  - Voor leerlingen in de bovenbouw geldt dat een hardnekkigheidstraject niet meer nodig is aangezien zij, gezien hun leeftijd, voldoende met lezen en schrijven bezig zijn geweest zonder aantoonbare positieve effecten.
(bron: Stichting Dyslexie Nederland)
- **Uitslag uitgebreid dyslexieonderzoek:**
  - Als er *sprake is van dyslexie* worden de ouders benaderd voor een dyslexiegesprek. Er wordt dan een plan van aanpak opgesteld. Dit

wordt na afloop met de mentor gecommuniceerd. De mentor informeert de desbetreffende vakdocenten bij eventuele aandachtspunten. De toegestane hulpmiddelen worden op het ET-kaartje van de leerling gezet.

- De dyslexieverklaring is onbeperkt geldig.

BEGELEIDING EN ONDERSTEUNING:

Begeleiding en ondersteuning in de klas.

Sociaal-emotionele ondersteuning in de lessen:

Dyslexie gaat vaak samen met een lage zelfwaardering, depressief gedrag en een negatief zelfbeeld. Dit heeft negatieve gevolgen op leerresultaten.

Omgevingsfactoren kunnen een positieve invloed hebben op de psychosociale ontwikkeling. Docenten kunnen dyslectische leerlingen leren omgaan met de negatieve gevolgen van dyslexie op de leerresultaten en kunnen de zelfwaardering versterken door ervoor te zorgen dat de leerling aan drie psychologische basisbehoeften kan voldoen:

- a. behoefte aan relatie: leerlingen willen ervaren dat ze erbij horen. In een veilig leerklimaat mogen leerlingen fouten maken en laten leerlingen en docenten elkaar in hun waarde.
- b. behoefte aan competentie: behoefte aan succesvolle ervaringen. Dyslectische leerlingen ervaren vaak dat zij iets niet kunnen. Deze faalervaringen kunnen tot gevolg hebben dat de leerling zich schaamt, zich terugtrekt of probleemgedrag gaat vertonen. Dit heeft weer negatieve invloed op zijn leerprestaties.
- c. behoefte aan autonomie: verwijst naar zelfstandigheid, naar een gevoel mee te tellen en onafhankelijk te zijn van anderen. Dyslectische leerlingen kunnen niet altijd autonoom handelen, zijn vaak afhankelijk van anderen. Dit leidt tot frustratie en demotivatie.

De rol van de docent:

Om de psychosociale ontwikkeling van leerlingen te ondersteunen moet de docent vertrouwen in de leerlingen hebben, hen ondersteunen en uitdagen en hoge verwachtingen hebben. Dit kan hij bevorderen door dyslexie als handicap te accepteren en te investeren in zijn relatie met de leerling.

Compenserende faciliteiten en dispensaties:

Samen met ouders en leerling wordt door de dyslexiecoach(es) nagegaan bij welke taken welke aanpassingen nodig zijn en in welke contexten deze aanpassingen gerealiseerd moeten worden. Dit wordt verwerkt in het plan van aanpak. De mentor wordt van dit plan op de hoogte gesteld en hij/zij communiceert dit met de vakdocenten. Indien nodig krijgen de vakdocenten voorlichting over de hulpmiddelen waar dyslectische leerlingen gebruik van kunnen maken. Aanpassingen als tijdverlenging, mondeling overhoren en gebruik van ondersteunende technologie hebben niet alleen een positief effect op de

leerresultaten, maar bij een aantal leerlingen ook op de vaardigheid technisch lezen, schrijven, zelfwerkzaamheid, motivatie, competentiegevoel en concentratie.

Begeleiding en ondersteuning buiten de klas.

Als de ondersteuning die docenten tijdens de lessen bieden niet toereikend is voor het behalen van voldoende leerresultaten, sociaal emotioneel welbevinden, zelfstandigheid en weerbaarheid, kunnen RT-begeleiding en regelmatige coaching of counseling een oplossing bieden.

RT begeleiding:

- Signalering: de vakdocent, de mentor en de dyslexiecoach signaleren problemen.
- Aanmeldingsprocedure: het is belangrijk dat de mentor de vakdocenten benadert zodat zij kunnen aangeven welke interventies er reeds zijn gepleegd en wat er volgens hen nodig is. De zorgcoördinator beoordeelt de aanvraag en stuurt het RT-team aan.
- De begeleiding is tijdelijk, preventief, maatwerk en wordt in zo licht mogelijke vorm aangeboden. Leerlingen met dyslexie hebben voorrang bij de aanmelding.

De rol van de ouder(s)/ verzorger(s) bij de begeleiding:

Het is van belang dat zij betrokken zijn en blijven bij de ontwikkeling van hun kind. Hiertoe behoort ook de verantwoordelijkheid buiten schooltijd voor het schoolse functioneren van hun zoon of dochter. Zoals ondersteuning bij het plannen en organiseren van taken en opdrachten, het motiveren voor schoolwerk etc.

Mogelijke tips en aanbevelingen zouden kunnen zijn:

- Neem een abonnement op een populair jeugdtijdschrift.
- Probeer thuis een leessfeer te creëren. Dit kunt u als ouder doen door te lezen in aanwezigheid van uw kind, te reageren op wat u leest, laten zien dat lezen iets met u doet en dat u dat leuk vindt. Hierbij hoeft het niet alleen te gaan om boeken. Ook tijdschriften of kranten zijn hiervoor geschikt.
- Probeer uw kind te interesseren voor een boek uit een serie. Als het kind het boek leuk vindt, wil het misschien ook andere delen lezen.
- De website www.jufmelis.nl is een leuke site om te oefenen met de Nederlandse taal.
- CambiumNed is een veelzijdige website met taaloefeningen en taalspelletjes, maar geeft ook informatie over hoe brieven geschreven moeten worden en over poëzie.
- www.beterspellen.nl is een site voor kinderen om te oefenen met spellen.
- Ouders zouden hun kind regelmatig kunnen overhoren.

De verantwoordelijkheid van de leerling:

Dyslexie mag nooit een excuus zijn om zich te onttrekken aan gegeven opdrachten en taken. De leerling is verantwoordelijk voor het juiste gebruik en de inzet van hulpmiddelen. Het eigen initiatief van de leerling is belangrijk bij het leerproces en bij het vragen om hulp. Een goede communicatie van de dyslectische leerling met mentoren en vakdocenten is hierbij van wezenlijk belang.

Tips voor leerlingen:

- Bij het leren van woordjes is het efficiënter om regelmatig kort te leren dan één keer lang. Verdeel de woordenlijst in kleine hoeveelheden. Begin daarnaast op tijd met leren en maak een planning.
- Oefen op de dag dat je de taal gehad hebt met het leren van woorden. Veel woorden heb je al gehoord en weet je nog.
- www.wrts.nl is een online overhoorprogramma om woordjes mee te oefenen. Ook op de site woordjesleren.nl kun je woordjes oefenen.
- Dek bij het leren van woordjes de Nederlandse woorden af, kijk naar de vreemde woorden en de zin. Kun je een betekenis raden?
- Koppel de woorden aan wat je al weet, bijvoorbeeld: ken ik het woord in een andere taal of lijkt het op een woord dat ik al ken?
- Markeer de stukjes van een woord dat je fout schrijft met een kleur.
- Maak gebruik van ezelsbruggetjes om de woorden beter te kunnen onthouden.
- Maak kaartjes met woordjes. Op de ene kant staat het Nederlandse woord en op de andere kant de vreemde taal. Oefen hier vaak mee.
- Woorden leren via drie kanalen: lezen (via de ogen), hardop lezen (via de mond) en schrijven (via de motoriek). Zo komt de informatie via drie kanalen binnen in de hersenen en wordt het beter opgeslagen.
- Sprongsgewijs lezen: de hoeveelheid woordjes verdelen in groepjes van vijf woorden, deze leren totdat je ze kent. Daarna verder met de volgende vijf woorden en de vorige vijf herhalen. Zo spring je door de woordenlijsten heen.
- Memoblaadjes: zet het te leren woord op een memoblaadje en plak dit op een zichtbare plaats in huis waar je vaak bent. Je kijkt er dan onbewust regelmatig naar en het woord slijpt in.

COMMUNICATIE:

Ouders en school:

Aan een goede samenwerking ligt een aantal voorwaarden ten grondslag. Beide partijen beseffen dat zij een gezamenlijk belang, eenzelfde doel voor ogen hebben. Het uiteindelijke doel is dat de leerling in de toekomst zelfstandig kan functioneren in de samenleving en daarbij zo min mogelijk hinder ondervindt van zijn dyslexie.

Ouders en school gaan met elkaar in gesprek via mentorgesprekken, de infoavond dyslexie, het dyslexiegesprek met de dyslexiecoach(es), de oudergroep dyslexie en zo nodig met de zorgcoördinator/afdelingsleider Team Extra Begeleiding (TEB) bij ernstige problemen. School en ouders zien elkaar als gelijkwaardige partners met elk hun eigen deskundigheid en verantwoordelijkheden.

Dit komt tot uitdrukking in de erkenning van het gezamenlijke belang en respect voor elkaars opvattingen. De school heeft de professionele verantwoordelijkheid voor de school als leef- en leergemeenschap. Ouders zijn verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kind. De school nodigt ouders nadrukkelijk uit tot een actieve rol. Ouders kunnen op verschillende manieren een actieve rol spelen. Bijvoorbeeld in de ouderraad of medezeggenschapsraad. De school kan ouders informeren over de ondersteuning die zij leerlingen met dyslexie biedt, over de keuzes die zijn gemaakt en de motivatie voor die keuzes. Daarbij kan gedacht worden aan de infoavond voor nieuwe leerlingen met dyslexie, de infoavond voor ouders van leerlingen uit groep 8, de open dag, de voortgangsgesprekken, besprekingen op verzoek van de ouders en de oudergroep dyslexie.

Dyslexiespreekuur voor leerlingen door de dyslexiecoach:

Veel dyslectische leerlingen hebben vaak faalervaringen meegemaakt. Daardoor is het zelfbeeld, hun vertrouwen en de motivatie vaak laag. Dit beïnvloedt hun gedrag en hun leerresultaten. De coach voert gesprekken waarin zij de leerling stimuleert inzicht te krijgen in zichzelf: zijn sterke en zwakke kanten, zijn gevoelens en angsten. Van daaruit kunnen veranderingen tot stand worden gebracht.

De rol van de dyslexiecoach beperkt zich niet alleen tot coachingsgesprekken. Er wordt ook nagegaan of de ondersteuning in de les en de toegekende aanpassingen werken. De leerling wordt gestimuleerd om na te denken over oplossingen en om er zelf mee aan de slag te gaan. Als leerlingen problemen ervaren, kunnen ze naar het spreekuur van de dyslexiecoach gaan:

- Op locatie vmbo: elke donderdag lesuur 7 in RT-ruimte B8 (rechts achter de balie in de mediatheek).
- Op locatie havo/vwo: elke donderdag lesuur 7 tot 16.00u in kamer 42, cluster 4, onderbouwgebouw.

Oudergroep Dyslexie.

Ouders van leerlingen met dyslexie kunnen deelnemen aan deze oudergroep. Ze kunnen zich hiervoor aanmelden. De doelstellingen van deze groep zijn: het verbeteren van de communicatie tussen school, ouders en leerlingen; het delen van kennis; het bespreken van problemen en op de hoogte blijven van informatie op het gebied van dyslexie. De groep komt drie tot vier maal per jaar bij elkaar. Enkele ouders van de oudergroep worden daarnaast ingezet om informatie te geven tijdens de open dag, zodat tijdens deze dag ouders met ouders kunnen praten over hoe de hulp bij dyslexie op het Uden's College vormgegeven wordt.

COMPENSERENDE FACILITEITEN EN DISPENSATIES SCHOOLBREED

COMPENSATIES:

1. Extra Tijd:

Het is voor de dyslectische leerling van belang om gebruik te maken van de extra tijd. Het geeft rust en vertrouwen bij het maken van toetsen.

Docent en leerling delen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor het inzetten van de extra-tijdregeling.

- TRAP-proefwerken: Extra Tijd (20% = 10 minuten).
- Proefwerken buiten de TRAP: de docent bepaalt vooraf wat een dyslectische leerling minimaal van de toets gemaakt moet hebben. Deze hoeveelheid moet voor een dyslectische leerling binnen de hem toegestane tijd gemaakt kunnen worden.
- Bij schriftelijke overhoringen Extra Tijd (20%).

2. Gebruik van tekst-naar-spraaksoftware:

Tijdens de infoavond dyslexie of tijdens het dyslexiegesprek dat door de dyslexiecoach met de leerling en de ouders wordt gehouden, wordt bekeken of het voorlezen nodig is en zo ja, welke vorm (studieboeken/leesboeken via AMIS in Daisy-formaat; digitale schoolboeken voor laten lezen via Sprint, Kurzweil, ClaroRead; toetsen voor laten lezen via ClaroRead of Sprint) van voorlezen ingezet gaat worden. Voor informatie over en levering van tekst-naar-spraaksoftware kan men terecht bij Dedicon.nl.

3. Typen:

Wanneer blijkt dat de leerling vanwege het slecht leesbare handschrift de toetsen niet goed maakt, gaat de mentor met de dyslexiecoach in overleg om zo nodig het typen op een laptop of computer in te gaan zetten. Alvorens hier toe over te gaan dient via dossieranalyse bekeken te worden of de leerling in het verleden al handschriftbegeleiding heeft gehad. Wanneer dit zo is en het heeft geen effect gehad dan kan de leerling in overleg met het TEB met een laptop/computer gaan werken. Wanneer in overleg met de dyslexiecoach wordt besloten dat de leerling met een eigen device gaat werken dan wordt een overeenkomst door de leerling ondertekend dat hij de laptop niet gebruikt bij toetsen om te spieken in aantekeningen en dergelijke. Wordt de leerling daar toch op betrapt dan wordt het gebruik van de laptop bij toetsen met onmiddellijke ingang beëindigd.

- Op het vmbo wordt het typen op de laptop ingezet bij reguliere toetsen. De leerling maakt de toets op een usb-stick en geeft dit na afloop aan de vakdocent. De vakdocent zet de gemaakte toets bij zijn eigen documenten en verwijdert de gemaakte toets van de usb-stick. De vakdocent controleert tijdens de toetsafname regelmatig of de leerling zich aan de bovenstaande afspraak houdt.
- De TRAP-toetsen worden in de computerruimte op de computer gemaakt. Voor aanvang van elke TRAP wordt de leerling geïnformeerd waar hij moet

zijn. De surveillant bij deze TRAP-toetsen print de gemaakte toets uit en legt deze in het postvak van de desbetreffende vakdocent.

4. DL:

De leerling met dyslexie schrijft DL bovenaan op het antwoordblad. Op het vmbo dient het Extra Tijdkaartje bij toetsen op de tafel van de dyslectische leerling te liggen.

5. Lettertype en lettergrootte:

- Proefwerken en schriftelijke overhoringen dienen voor alle leerlingen aangeboden te worden in lettertype Arial met lettergrootte 12. Zorg dat het overzichtelijk voor ze is.
- Lettertype "Dyslexie": de dyslectische leerling kan dit gebruiken wanneer hij/zij werkstukken, boekverslagen dient te maken. Toetsen worden in dit lettertype niet aangeboden.

6. Mondelinge afname:

Wanneer het schriftelijk werk vanwege dyslexie onvoldoende wordt beoordeeld, kan in overleg met de afdeling, de leerling de mogelijkheid geboden worden om het proefwerk mondeling te herkansen.

7. Vragen/opdrachten proefwerken/overhoringen dicteren:

Vragen en opdrachten voor proefwerken/schriftelijke overhoringen bij voorkeur niet dicteren of van het bord laten overschrijven.

8. Aantekeningen:

Kopieën verschaffen van aantekeningen voor zover mogelijk. Zodra er aantekeningen op het bord gemaakt worden, de dyslectische leerling voldoende tijd bieden om deze aantekeningen over te nemen. Indien waarneembaar is dat dit overschrijven problemen oplevert, dan de dyslectische leerling eventueel de aantekeningen van een medeleerling laten kopiëren.

9. Hulpmiddelen:

Hulpmiddelen, indien de leerling daar baat bij heeft (zoals een daisy-speler, een leesliniaal, een gekleurde liniaal, een laptop, een alfabetstrook e.d.), tijdens de les en tijdens toetsmomenten toestaan. De leerling is zelf verantwoordelijk voor deze materialen.

10. Luistertoetsen:

Bij luistertoetsen voor PTA's (Programma Toetsing en Afsluiting) zijn er langere pauzes (ca 10 sec.) voor het beantwoorden van de vragen. De leerling maakt de kijk- en luistertoets in een apart lokaal. De dyslectenversie wordt dan aangeboden.

11. Nabespreken:

Het is voor dyslectische leerlingen van groot belang dat toetsen worden

nabesproken.

12. Regelkaart (alleen op het vmbo toegestaan).

Nederlands:

Voor spelling mag de leerling tijdens de les en bij proefwerken/overhoringen de regelkaart gebruiken volgens het onderstaande schema:

- leerjaar 1: regelkaart spelling te gebruiken bij toetsen en tijdens de les
- leerjaar 2: regelkaart spelling te gebruiken tijdens de les, niet tijdens toetsen
- leerjaar 3+4: in verband met voorbereidende toetsen voor het eindexamen mag de regelkaart spelling niet meer bij toetsen, PTA-toetsen en tijdens de les gebruikt worden. Wanneer een leerling in aanmerking komt voor een regelkaart spelling wordt deze tijdens het dyslexiegesprek, welke met de dyslexiecoach wordt gevoerd, aan de leerling meegegeven. De dyslectische leerlingen uit leerjaar 1 en 2 moeten deze zelf bij zich hebben. In de regelkaart mogen geen voorbeelden enzovoorts staan die in het theorieboek voorkomen. De regelkaart die aangeleverd wordt door het Team Extra Begeleiding (TEB) is bindend.

DISPENSATIES op het vmbo

1. Mondelinge beurten en leesbeurten:

Mondelinge beurten en leesbeurten bij voorkeur in overleg met de dyslectische leerling voor laten bereiden.

2. Vrijstelling van een vreemde taal:

In overleg met de afdeling kan vanaf eind klas 2 vmbo-T vrijstelling verleend worden voor een vreemde taal (Duits) indien de dyslectische leerling ondanks inspanningen en compensaties (zie hierboven) voor zijn toetsen continu onvoldoendes scoort en het sociaal-emotionele problemen op gaat leveren. De tijd die dan vrijkomt kan de leerling invullen met opdrachten voor andere vakken of zo nodig RT-begeleiding.

DISPENSATIES op havo/vwo

Vrijstelling van een vreemde taal:

Is niet mogelijk in de onderbouw op havo/vwo.

In de bovenbouw bepaalt de profielkeuze of er een extra vreemde taal gevolgd dient te worden. Nederlands en Engels zijn verplicht.

De school kan een leerling ontheffing verlenen voor de tweede moderne vreemde taal op het atheneum (op havo en gymnasium is de tweede moderne vreemde taal niet verplicht).

De ontheffing kan worden verleend:

- aan een leerling met een stoornis die betrekking heeft op taal, of met een zintuiglijke beperking die effect heeft op taal,
- aan een leerling die een andere moedertaal heeft dan Nederlands of Fries,
- aan de "eenzijdige bèta" die het onderwijs in één van de natuurprofielen volgt en voor wie het volgen van onderwijs in de taal naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding hindert.

In plaats van de tweede moderne vreemde taal volgt de leerling een ander examenvak. Het programma als geheel wordt dus niet verlicht.

Dat een school ontheffing kan verlenen, betekent dat er geen sprake is van een automatisch recht, maar de school heeft ook niet de mogelijkheid om de bepaling te negeren. Zoals met name bij de derde categorie leerlingen zichtbaar is, dient de school een afgewogen inschatting te maken of van een blokkade sprake is. Waar de tweede moderne vreemde taal niet blokkerend werkt, hoeft de ontheffing niet te worden verleend. De school kan de ontheffingsbepaling echter, zoals gezegd, niet negeren door af te zien van het maken van een afweging.

AFSPRAKEN OMTRENT CIJFERGEVING EN NORMERING OP HET VMBO

Nederlands:

- Schrijfopdrachten:
  - Fictieopdrachten: 10% van de score is voor spelling/zinsbouw. Spel- en zinsbouwfouten worden voor alle leerlingen gelijk beoordeeld (zie examenregeling).
  - Zakelijke/creatieve schrijfopdrachten: 10% van de score is voor spelling/zinsbouw. Spel- en zinsbouwfouten worden voor alle leerlingen gelijk beoordeeld (zie examenregeling).
- Proefwerken:
  - Spellingproefwerken worden gewoon nagekeken en beoordeeld. (zie voorschriften eindexamen).
  - Bij de andere proefwerken tellen de spelfouten niet mee in de beoordeling (zie voorschriften eindexamen).
- Presentaties:
  - Bij presentaties wordt er in de beoordeling geen rekening gehouden met dyslexie.

Vreemde talen:

- Toetsen: wanneer de dyslectische leerling een fonetische vertaling geeft van de woord- of zinsbetekenis en de docent kan hierin de juiste vertaling niet achterhalen, dan wordt het antwoord fout geteld. Wanneer de betekenis wel is te achterhalen wordt het woord of de zin goed gerekend. Grammaticafouten worden altijd geteld.
- Schrijfopdrachten: de spelling wordt gewoon beoordeeld, niet meer dan één punt aftrek voor spelling op het totaal.
- Mondelinge overhoring: de normering wordt aangepast. Alleen op aanvraag van de leerling en alleen bij uitzonderingen.

Andere vakken:

- Spelfouten tellen niet mee in de beoordeling.

AFSPRAKEN OMTRENT CIJFERGEVING EN NORMERING OP HAVO/WVO

Voor alle vakken geldt:

- Behalve bij de talen geldt dat de spelfouten niet meetellen, als de inhoud van het antwoord leesbaar en correct is;

Nederlands:

- Bij *schrijf – en spellingsopdrachten* wordt bij alle leerlingen (dyslectisch of niet) eenzelfde maximum voor taalfoutenaftrek gehanteerd.
- Bij de overige toetsen geldt voor alle leerlingen (dyslectisch of niet) een aftrek van 0,1 op het cijfer, met een maximum van een heel punt aftrek.
- Fouten met betrekking tot letterverdraaiingen in vaste lettercombinaties (duer) worden niet fout gerekend behalve als het werk dit specifieke spellingsonderdeel toetst.
- Fouten met betrekking tot (mede)klinkerverdubbeling worden niet meegerekend (kooopen, verekt) behalve als het werk dit specifieke spellingsonderdeel toetst.
- Fouten met betrekking tot leerbare regels worden wel meegerekend. Bij werkwoordspelling gaat het dus bijvoorbeeld om de goede uitgangen -d,-t,-te(n),-tte(n),-de(n), en - dde(n).
- Binnen het jaarprogramma is spelling *een onderdeel* van het vak Nederlands. Een dyslectische leerling kan daardoor minder goede resultaten bij bijvoorbeeld spelling compenseren met andere onderdelen.

Engels:

- Voor een toets waar *alleen* de spelling wordt getoetst geldt een ondergrens van 4 (bijvoorbeeld dictee).
- Als een woord fonetisch wordt geschreven, wordt dit goed gerekend. Dit met uitzondering van grammaticale fouten.
- Fouten met betrekking tot letterverdraaiingen in vaste lettercombinaties (huose) worden niet fout gerekend.
- Als een woord door verkeerde spelling een andere betekenis krijgt, gelden regels 2,3 en 4 niet.
- Als er een nieuw woord ontstaat (tevens te beluisteren met behulp van ClaroRead), gelden bovenstaande regels niet.
- Grammaticale fouten worden altijd geteld.

Frans en Spaans:

- Voor een toets waarin vocabulaire en/of grammaire wordt getoetst geldt een ondergrens van 4.
- Als een woord fonetisch wordt geschreven, wordt dit goed gerekend. Dit met uitzondering van grammaticale fouten.
- Fouten met betrekking tot letterverdraaiingen in vaste lettercombinaties (puor,juene) worden niet fout gerekend.
- Fouten met betrekking tot (mede)klinkerverdubbeling worden niet

- meegerekend. Bijvoorbeeld comencer i.p.v. commencer of sooleil i.p.v. soleil.
- Als een woord door een verkeerde spelling een andere betekenis krijgt, gelden regels 2,3 en 4 niet.
  - Als er een nieuw woord ontstaat (tevens te beluisteren met behulp van ClaroRead), gelden bovenstaande regels niet.
  - 50% van de fouten met betrekking tot accenten wordt niet meegerekend. Fouten met betrekking tot accenten die het klank- /schriftbeeld ondersteunen worden wel fout geteld. (bijvoorbeeld préfère > uitspraak wordt bepaald door de accenten, is dus een vaste uitspraakregel).
  - Grammaticale fouten worden altijd geteld.

Duits:

- Voor een toets of overhoring waarin idioom en/of grammatica wordt getoetst geldt een ondergrens van 4.
- Als een woord fonetisch wordt geschreven, wordt dit goed gerekend. Dit met uitzondering van grammaticale fouten.
- Fouten met betrekking tot letterverdraaiingen in vaste lettercombinaties (Traum) worden niet fout gerekend.
- Fouten met betrekking tot (mede)klinkerverdubbeling worden niet meegerekend. Bijvoorbeeld Monaat i.p.v. Monnat.
- Als een woord door een verkeerde spelling een andere betekenis krijgt, gelden regels 2,3 en 4 niet.
- Als er een nieuw woord ontstaat (tevens te beluisteren met behulp van ClaroRead), gelden bovenstaande regels niet.
- Als een Umlaut in de grammatica is behandeld en foutief wordt toegepast geldt dit als een hele fout. (bijvoorbeeld er fährt. Dan is fahrt of fehrt etc. fout).

HET EINDEEXAMEN

Toegestane aanpassingen Eindexamenregeling

Op basis van artikel 55 kan de directeur van de school de examencondities aanpassen voor onder andere leerlingen met dyslexie. Het artikel spreekt over de wijze van examinering, niet over de exameneisen of de inhoud van het examen zelf. Bij het schoolexamen heeft de school een grote mate van vrijheid in het zoeken naar een geschikte aanpassing. De school moet daarbij wel de eigen interne eisen en de externe eisen die aan het examen worden gesteld, in acht nemen.

Mogelijke aanpassingen:

- Recht op 30 minuten verlenging (voor het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe) in het vmbo geldt de tijdverlenging niet voor vaardigheidsonderdelen waarbij lezen geen rol speelt).
- Arial puntgrootte 12 standaardletter voor eindexamen.

- Wanneer een leerling recht heeft op auditieve ondersteuning, dan geldt dit recht voor zowel schoolexamen als het centraal examen.
- Andere aanpassingen worden toegestaan wanneer ze in het rapport van de GZ-psycholoog genoemd zijn of bij de voorstellen van de GZ-psycholoog aansluiten. Een en ander in overleg met het TEB.
- Aangepaste beoordeling spelling en gebruik van spellinglijsten en/of regelkaarten zijn bij het schoolexamen niet toegestaan. Bij het schoolexamen bepaalt de school zelf in welke mate de spelling meeweegt bij de correctie. De correctievoorschriften gelden dan voor alle leerlingen. Een dyslectische leerling kan bij het eindexamen nooit meer dan één punt aftrek krijgen voor spelling en kan dit compenseren door tekstbegrip en andere essentiële taalvaardigheden. Bij het schoolexamen bij voorkeur hetzelfde uitgangspunt hanteren: niet meer dan één punt aftrek voor spelling op het totaal.
- De dyslectische leerling mag wel gebruikmaken van een tekstverwerker met spellingcontrole. Dit recht geldt voor alle eindexamenkandidaten, dus ook voor leerlingen zonder dyslexie.
- Bij eindexamens waar een woordenboek mag worden gebruikt, is een digitaal woordenboek niet toegestaan.
- Gebruik van een leesliniaal, gekleurde liniaal en/of alfabetstrook tijdens het eindexamen indien dit tijdens het dyslexiegesprek met de dyslexiecoach is afgesproken en de leerling er geruime tijd mee gewerkt dient te hebben. Dit ter vergroting van de tekst en om beter te kunnen focussen op het examen. De sectordirecteur dient hier toestemming voor te geven.

BIJLAGE THEORETISCHE ONDERBOUWING PROTOCOL DYSLEXIE:

De precieze oorzaak van dyslexie is wetenschappelijk nog niet aangetoond, maar over een aantal verklaringen bestaat een brede consensus:

Verklaringen voor dyslexie:

- Problemen met fonologische verwerking:
  - tekorten in fonologisch bewustzijn: niet snel kunnen analyseren en herkennen van de klankstructuur van woorden;
  - tekorten in fonologische verwerking in werkgeheugen: klankcodes worden niet goed opgeslagen in het werkgeheugen;
  - toegankelijkheid van taalkennis: traag zijn in het geven van namen aan symbolen.
- Dyslexie heeft een neurobiologische basis. Onderzoek heeft afwijkingen aangetoond in de hersenstructuur en hersenfuncties van dyslectici.
- Erfelijke component speelt een rol
- Wanneer nadelige omgevingsfactoren (bijvoorbeeld onderwijs niet afgestemd op instructiebehoeften leerling, lange tijd geen onderwijs gevolgd) de lees- en spellingproblemen veroorzaken dan is er geen sprake van dyslexie.

Signalering en diagnostiek in basisonderwijs: Sinds 1 januari 2009 vergoedt de zorgverzekering van de ouders de kosten indien aan een aantal voorwaarden is voldaan (basisschool-dossier inleveren met resultaten van toetsen, inhoud extra hulp en resultaten van die hulp, er moet sprake zijn van ernstige enkelvoudige dyslexie (EED)).

Niet alle leerlingen vallen in het basisonderwijs op als dyslectisch door de cognitieve capaciteiten, door een anderstalige achtergrond, geen financiële vergoeding en geen geprotocolleerde diagnostiek en behandeling.

Pedagogisch-didactische ondersteuning tijdens de les: Handvatten met betrekking tot voorbereiding tijdens de les, introductie op de les, huiswerk en toetsen bespreken, presentatie leerstof, verwerking leerstof/uitvoering taken, muziek, leerlingen laten samenwerken, reflectie op taakaanpak en strategieën, vragen stellen, feedback geven, huiswerk opgeven, toetsen, beoordeling van toetsen en toegankelijkheid van lesmaterialen (zie document Dyslexieprotocol handreikingen en zie boek: "Protocol dyslexie voortgezet onderwijs" hoofdstuk 6).

Vakspecifieke ondersteuning Nederlands: Handvatten met betrekking tot woordenschatuitbreiding, technisch lezen en lezen stimuleren, begrijpend lezen, spelling, grammatica, schrijven en beoordeling van toetsen (zie boek: "Protocol dyslexie voortgezet onderwijs" hoofdstuk 7).

Vakspecifieke ondersteuning moderne vreemde talen: Handvatten met betrekking tot

algemene handreiking, woorden leren, uitspraak en spelling, grammatica, technisch lezen, begrijpend lezen, schrijven, spreek-en luistervaardigheid en beoordeling van toetsen (zie: "Protocol dyslexie voortgezet onderwijs" hoofdstuk 8).

Voor uitgebreide praktische informatie raadpleeg het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. Uitgave Masterplan Dyslexie.nl

Het Protocol Dyslexie van het Udens College is te vinden op de site van de school en in gedrukte vorm bij het Team Extra Begeleiding op beide locaties.

November 2017.